

MEĐUNARODNI STANDARDI DOKAZIVANJA U KRIVIČNOM POSTUPKU: UTICAJ PRAKSE EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA

Dženis Šaćirović

Univerzitet u Novom Pazaru

Novi Pazar, Srbija

dzenis.sacirovic@uninp.edu.rs

Marija S. Dedović

Pravnička akademija Srbije

Beograd, Srbija

marija.s.dedovic@aepa.org.rs

Apstrakt

Dokazivanje predstavlja jedan od ključnih elemenata krivičnog postupka, jer od načina na koji se utvrđuju činjenice zavisi zakonitost i pravičnost sudske odluke. Savremeni krivičnoprocesni sistemi sve više se oslanjaju na međunarodne standarde koji proizlaze iz prakse međunarodnih sudova i tijela za zaštitu ljudskih prava. Posebno značajan uticaj ima praksa Evropskog suda za ljudska prava, koji je kroz svoju jurisprudenciju razvio standarde dokazivanja u kontekstu prava na pravično suđenje iz člana 6 Evropske konvencije o ljudskim pravima. Cilj ovog rada je analiza međunarodnih standarda dokazivanja u krivičnom postupku, sa posebnim osvrtom na praksu Evropskog suda za ljudska prava i njen uticaj na nacionalne pravne sisteme. Rad se zasniva na normativnoj i komparativnoj metodi, uz analizu relevantne sudske prakse i naučne literature. Posebna pažnja posvećena je pitanjima standarda dokazivanja, slobodne ocjene dokaza, kao i upotrebe nezakonito pribavljenih dokaza. Rezultati analize ukazuju da je praksa Evropskog suda za ljudska prava značajno uticala na unapređenje standarda pravičnog postupka i zaštitu procesnih prava optuženog, ali da u praksi i dalje postoje brojni izazovi u primjeni ovih standarda na nacionalnom nivou.

Ključne riječi: dokazivanje, krivični postupak, Evropski sud za ljudska prava, pravično suđenje, standardi dokazivanja.

INTERNATIONAL STANDARDS OF PROOF IN CRIMINAL PROCEEDINGS: THE INFLUENCE OF THE CASE LAW OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

Abstract

Proof constitutes one of the key elements of criminal proceedings, as the legality and fairness of a court decision depend on the manner in which facts are established. Contemporary criminal procedure systems increasingly rely on international standards derived from the practice of international courts and human rights protection bodies. In this regard, the case law of the European Court of Human Rights is of particular importance, as it has developed standards of proof within the context of the right to a fair trial under Article 6 of the European Convention on Human Rights. The aim of this paper is to analyze international

standards of proof in criminal proceedings, with special emphasis on the case law of the European Court of Human Rights and its influence on national legal systems. The research is based on normative and comparative methods, including an analysis of relevant case law and academic literature. Special attention is given to issues such as standards of proof, the principle of free evaluation of evidence, and the use of unlawfully obtained evidence. The results of the analysis indicate that the case law of the European Court of Human Rights has significantly contributed to improving fair trial standards and the protection of the procedural rights of the accused; however, numerous challenges remain in the practical application of these standards at the national level.

Keywords: evidence, criminal proceedings, European Court of Human Rights, fair trial, standards of proof.

UVOD

Dokazivanje predstavlja centralnu fazu svakog krivičnog postupka. U toj fazi sud utvrđuje relevantne činjenice na osnovu izvedenih dokaza i na taj način formira osnov za donošenje odluke o krivičnoj odgovornosti optuženog. Način na koji se prikupljaju, izvode i vrednuju dokazi od suštinskog je značaja za ostvarivanje osnovnih principa krivičnog procesnog prava, prije svega načela pravičnog suđenja (Damaška, 1997). U savremenim pravnim sistemima dokazno pravo nije isključivo pitanje nacionalnog zakonodavstva. Naprotiv, značajan uticaj na njegov razvoj imaju međunarodni standardi ljudskih prava, koji postavljaju minimalne garancije procesne pravičnosti. Posebno mjesto u tom kontekstu zauzima Evropska konvencija o ljudskim pravima, čiji član 6 garantuje pravo na pravično suđenje. Evropski sud za ljudska prava kroz svoju bogatu sudsku praksu razvio je niz principa koji se odnose na dokazivanje u krivičnom postupku. Ovi principi odnose se, između ostalog, na standarde dokazivanja, upotrebu nezakonito pribavljenih dokaza, kao i na princip jednakosti oružja između strana u postupku (Gerards, 2019). Cilj ovog rada je da se analiziraju ključni međunarodni standardi dokazivanja u krivičnom postupku i da se ispita u kojoj mjeri praksa Evropskog suda za ljudska prava utiče na nacionalne pravne sisteme. Posebna pažnja posvećena je analizi konkretnih presuda ovog suda, koje predstavljaju značajan izvor prava u oblasti zaštite procesnih prava optuženih.

Teorijski okvir dokazivanja u krivičnom postupku

Dokazivanje u krivičnom postupku podrazumijeva proces utvrđivanja relevantnih činjenica na osnovu izvedenih dokaza. Osnovna funkcija dokazivanja jeste da omogućiti sudu da na osnovu utvrđenih činjenica donese zakonitu i pravičnu odluku (Stojanović, 2020). U pravnoj teoriji dokazivanje se najčešće definiše kao proces utvrđivanja istinitosti činjeničnih tvrdnji koje su relevantne za rješavanje krivičnopravnog spora (Jackson & Summers, 2012). Ovaj proces obuhvata nekoliko faza: prikupljanje dokaza, izvođenje dokaza i ocjenu dokaza. Posebno značajno mjesto u dokaznom pravu zauzima princip slobodne ocjene dokaza. Prema ovom principu, sud nije vezan unaprijed utvrđenim pravilima o dokaznoj snazi pojedinih dokaza, već ih ocjenjuje na osnovu vlastitog uvjerenja, uzimajući u obzir sve okolnosti slučaja (Jackson & Summers, 2012). Međutim, slobodna ocjena dokaza ne

znači i proizvoljnost. Naprotiv, sud je dužan da svoju odluku zasnuje na dokazima koji su zakonito pribavljeni i izvedeni u postupku, kao i da u obrazloženju presude jasno navede razloge na kojima zasniva svoje uvjerenje (Stojanović, 2020). U kontekstu međunarodnog prava, dokazivanje je usko povezano sa pojmom standarda dokazivanja. Standard dokazivanja predstavlja nivo uvjerenja koji sud mora dostići da bi određena činjenica bila smatrana dokazanom. U krivičnom pravu najčešće se primjenjuje standard „van razumne sumnje“ (engl. *beyond reasonable doubt*), koji predstavlja najviši stepen uvjerenja u postojanje određene činjenice (Jackson & Summers, 2012). Iako Evropska konvencija o ljudskim pravima ne propisuje izričito konkretan standard dokazivanja, Evropski sud za ljudska prava je kroz svoju praksu prihvatio upravo ovaj standard prilikom ocjene činjenica u predmetima koji se odnose na povrede ljudskih prava (*Ireland v. United Kingdom*, 1978).

Standardi dokazivanja u međunarodnim sudovima

Standard dokazivanja predstavlja jedan od ključnih elemenata svakog sudskog postupka, jer određuje stepen uvjerenja koji sud mora postići kako bi određenu činjenicu smatrao dokaznom. U međunarodnom pravu ovaj standard nije uvijek jedinstveno definisan, već se razvijao kroz praksu međunarodnih sudova i tribunala. U međunarodnom krivičnom pravu standard dokazivanja najčešće se izražava formulom „van razumne sumnje“. Ovaj standard podrazumijeva da sud mora biti uvjeren u krivicu optuženog u tolikoj mjeri da svaka razumna sumnja bude otklonjena (*Prosecutor v. Delalić et al.*, 1998). Takav pristup primjenjuje se, između ostalog, u praksi Međunarodnog krivičnog suda (ICC), kao i u ranijoj praksi ad hoc tribunala poput Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju (ICTY) i Međunarodnog krivičnog tribunala za Ruandu (ICTR). U njihovim presudama naglašava se da je ovaj standard nužan kako bi se spriječile pogrešne osude i zaštitila temeljna prava optuženog. Međutim, međunarodni sudovi ne primjenjuju uvijek isti standard dokazivanja u svim postupcima. U postupcima koji se odnose na zaštitu ljudskih prava, kao što su postupci pred Evropskim sudom za ljudska prava, sud razvija sopstveni metod ocjene dokaza. U takvim predmetima Sud često koristi standard uvjerenja koji proizlazi iz „dovoljno snažnih, jasnih i međusobno usklađenih zaključaka ili sličnih neoborivih pretpostavki činjenica“ (*Ireland v. United Kingdom*, 1978). Ovakav pristup omogućava Sudu da ocjenjuje činjenice i u situacijama kada direktni dokazi nisu dostupni, što je posebno značajno u predmetima koji se odnose na povrede ljudskih prava, kao što su zabrana torture ili nezakonito lišenje slobode. Važno je naglasiti da standard dokazivanja u međunarodnom pravu ne predstavlja samo tehničko procesno pravilo, već i instrument zaštite ljudskih prava. On osigurava ravnotežu između interesa države da krivično goni počiniocima krivičnih djela i potrebe da se zaštite osnovna prava pojedinca u krivičnom postupku.

Praksa Evropskog suda za ljudska prava u oblasti dokazivanja

Evropski sud za ljudska prava (ESLJP) ima ključnu ulogu u razvoju međunarodnih standarda dokazivanja u kontekstu prava na pravično suđenje. Iako Evropska

konvencija o ljudskim pravima ne sadrži detaljna pravila o dokazivanju, Sud je kroz svoju praksu razvio niz principa koji se odnose na prikupljanje, izvođenje i ocjenu dokaza u krivičnim postupcima. Jedan od temeljnih principa koji proizlazi iz prakse Suda jeste da prihvatljivost dokaza primarno spada u nadležnost nacionalnih sudova. Sud u pravilu ne djeluje kao „četvrta instanca“ koja ponovo ocjenjuje činjenice i dokaze, već ispituje da li je postupak u cjelini bio pravičan u smislu člana 6 Konvencije (García Ruiz v. Spain, 1999). U presudi Schenk protiv Švicarske Sud je razmatrao pitanje da li korištenje nezakonito pribavljenog dokaza može dovesti do povrede prava na pravično suđenje. U tom predmetu Sud je zaključio da sama činjenica da je dokaz pribavljen nezakonito ne znači automatski da je postupak nepravičan, već je potrebno ocijeniti postupak u cjelini (Schenk v. Switzerland, 1988). Sličan pristup Sud je zauzeo i u predmetu Barberà, Messegué i Jabardo protiv Španije, u kojem je naglasio da se pravičnost postupka mora procjenjivati na osnovu svih okolnosti slučaja, uključujući način na koji su dokazi pribavljeni i korišteni u postupku (Barberà, Messegué and Jabardo v. Spain, 1988). Jedan od ključnih procesnih principa koji proizlazi iz člana 6 Konvencije jeste princip „jednakosti oružja“ (engl. equality of arms). Ovaj princip podrazumijeva da svaka strana u postupku mora imati razumnu mogućnost da predstavi svoj slučaj pod uslovima koji je ne stavljaju u znatno nepovoljniji položaj u odnosu na protivnu stranu (Dombo Beheer B.V. v. Netherlands, 1993). U kontekstu dokazivanja ovaj princip ima poseban značaj, jer osigurava da odbrana ima adekvatan pristup dokazima i mogućnost da ospori dokaze koje iznosi tužilaštvo. Time se osigurava ravnoteža između procesnih prava stranaka i jača povjerenje u pravičnost sudskog postupka. Sud je takođe naglasio da pravo na pravično suđenje podrazumijeva i pravo optuženog da ispituje svjedoke protiv sebe ili da zahtijeva njihovo ispitivanje. Ovo pravo predstavlja važnu procesnu garanciju koja omogućava optuženom da ospori vjerodostojnost dokaza i zaštiti svoja procesna prava (Al-Khawaja and Tahery v. United Kingdom, 2011). Kroz svoju praksu Evropski sud za ljudska prava postepeno je razvio standarde koji imaju značajan uticaj na nacionalne pravne sisteme. Države članice Savjeta Evrope dužne su da prilikom vođenja krivičnih postupaka osiguraju da se proces vodi u skladu sa principima pravičnosti koje je Sud razvio kroz svoju sudsku praksu.

Komparativnopravna analiza standarda dokazivanja

Razvoj standarda dokazivanja u savremenim pravnim sistemima u velikoj mjeri zavisi od historijskih i pravnih tradicija pojedinih država. U pravnoj teoriji često se pravi razlika između kontinentalnog (evropskog) i anglosaksonskog pravnog sistema, koji imaju različite pristupe dokazivanju u krivičnom postupku. U anglosaksonskom pravnom sistemu, naročito u Sjedinjenim Američkim Državama i Ujedinjenom Kraljevstvu, standard dokazivanja „van razumne sumnje“ predstavlja centralni princip krivičnog postupka. Ovaj standard zahtijeva da sud ili porota budu uvjereni u krivicu optuženog u tolikoj mjeri da razumna sumnja više ne postoji. Ovaj princip ima duboke historijske korijene i predstavlja važnu garanciju zaštite individualnih prava u krivičnom postupku (Fisher, 2013). Sjedinjene Američke

Države razvile su i posebno stroga pravila u vezi sa nezakonito pribavljenim dokazima. Prema tzv. pravilu isključenja (engl. exclusionary rule), dokazi pribavljeni kršenjem ustavnih prava optuženog, posebno prava iz Četvrtog amandmana američkog Ustava, ne mogu se koristiti u krivičnom postupku (LaFave, 2017). Ovaj princip potvrđen je u poznatoj presudi Vrhovnog suda SAD u predmetu *Mapp v. Ohio*, kojom je utvrđeno da nezakonito pribavljeni dokazi moraju biti isključeni iz postupka (*Mapp v. Ohio*, 1961). Za razliku od anglosaksonskog sistema, kontinentalni pravni sistemi, poput njemačkog ili francuskog, tradicionalno primjenjuju princip slobodne ocjene dokaza. Prema ovom principu sud ima široku diskreciju u ocjeni dokaznog materijala, ali je dužan da svoju odluku obrazloži i zasnuje na dokazima izvedenim tokom postupka (Roxin, 2014). Njemački krivičnoprocesni sistem, na primjer, naglašava važnost sudske procjene svih izvedenih dokaza u cjelini. Sud pri donošenju presude mora uzeti u obzir sve relevantne činjenice i dokaze, te na osnovu njihove ukupne ocjene formirati uvjerenje o krivici optuženog (Weigend, 2012). Iako postoje razlike između ovih sistema, savremeni razvoj međunarodnog prava doveo je do određenog približavanja njihovih standarda. Međunarodni sudovi i regionalni mehanizmi zaštite ljudskih prava, poput Evropskog suda za ljudska prava, doprinijeli su harmonizaciji minimalnih standarda pravičnog postupka.

Savremeni izazovi u dokaznom pravu

Razvoj savremenih tehnologija i globalizacija kriminaliteta doveli su do novih izazova u oblasti dokazivanja u krivičnom postupku. Tradicionalni modeli dokazivanja sve češće se suočavaju sa problemima koji proizlaze iz digitalnih dokaza, međunarodne pravne saradnje i zaštite privatnosti. Jedan od najznačajnijih izazova savremenog dokaznog prava odnosi se na digitalne dokaze. Elektronska komunikacija, podaci sa mobilnih uređaja i digitalni tragovi na internetu postali su važan izvor dokaza u savremenim krivičnim postupcima. Međutim, njihovo prikupljanje i korištenje često otvara pitanja zaštite privatnosti i zakonitosti pribavljanja takvih dokaza (Kerr, 2015). Pored toga, sve veći broj krivičnih djela ima transnacionalni karakter, što zahtijeva intenzivnu međunarodnu pravnu saradnju između država. U takvim situacijama često dolazi do problema usklađivanja različitih pravnih standarda dokazivanja i procesnih pravila (Ryngaert, 2015). Poseban izazov predstavlja i pitanje balansa između efikasnosti krivičnog postupka i zaštite ljudskih prava. Države nastoje unaprijediti mehanizme borbe protiv kriminala, ali pritom moraju osigurati da se krivični postupci vode u skladu sa principima pravičnosti i zaštite osnovnih prava optuženog (Schabas, 2015). U tom kontekstu praksa Evropskog suda za ljudska prava ima ključnu ulogu u uspostavljanju ravnoteže između interesa države i zaštite individualnih prava. Sud kroz svoju praksu nastoji osigurati da se procesne garancije iz člana 6 Evropske konvencije o ljudskim pravima dosljedno primjenjuju u nacionalnim pravnim sistemima.

ZAKLJUČAK

Analiza međunarodnih standarda dokazivanja pokazuje da savremeno dokazno pravo više ne može biti posmatrano isključivo u okviru nacionalnih pravnih sistema. Razvoj međunarodnih mehanizama zaštite ljudskih prava, posebno kroz praksu Evropskog suda za ljudska prava, doveo je do postepenog oblikovanja zajedničkih principa koji utiču na način na koji se dokazi prikupljaju, izvode i ocjenjuju u krivičnim postupcima širom Evrope. Jedan od najznačajnijih doprinosa prakse Evropskog suda za ljudska prava ogleda se u afirmaciji principa pravičnosti postupka kao centralnog kriterija ocjene dokaznog postupka. Sud dosljedno naglašava da pitanje prihvatljivosti dokaza primarno pripada nacionalnim sudovima, ali istovremeno insistira na tome da krivični postupak, posmatran u cjelini, mora zadovoljiti standarde pravičnog suđenja iz člana 6 Evropske konvencije o ljudskim pravima. Na taj način Sud uspostavlja ravnotežu između procesne autonomije država i potrebe da se zaštite temeljna prava pojedinca. Komparativnopravna analiza pokazuje da i pored historijskih razlika između anglosaksonskog i kontinentalnog pravnog sistema dolazi do postupnog približavanja standarda dokazivanja. Anglosaksonski model naglašava strogu zaštitu procesnih prava kroz standard dokazivanja „van razumne sumnje“ i pravila o isključenju nezakonito pribavljenih dokaza, dok kontinentalni sistemi tradicionalno ističu princip slobodne ocjene dokaza. Međutim, savremeni razvoj međunarodnog prava i uticaj međunarodnih sudova doprinose harmonizaciji minimalnih standarda pravičnog postupka, čime se jača pravna sigurnost i povjerenje u pravosudne institucije. Posebnu dimenziju savremenog dokaznog prava predstavljaju novi izazovi povezani sa razvojem digitalnih tehnologija i transnacionalnog kriminaliteta. Digitalni dokazi, elektronska komunikacija i globalna razmjena podataka zahtijevaju prilagođavanje tradicionalnih pravila dokazivanja, ali istovremeno nameću potrebu za snažnijom zaštitom privatnosti i procesnih prava pojedinaca. U takvom kontekstu, međunarodni standardi dokazivanja postaju ključni instrument očuvanja ravnoteže između efikasnosti krivičnog progona i zaštite ljudskih prava. Na osnovu provedene analize može se zaključiti da praksa Evropskog suda za ljudska prava ima izuzetno značajnu ulogu u oblikovanju savremenog dokaznog prava. Njena važnost ne ogleda se samo u rješavanju pojedinačnih sporova, već i u uspostavljanju općih principa koji postupno utiču na razvoj nacionalnih pravnih sistema. Time se potvrđuje da zaštita prava na pravično suđenje nije samo formalno procesno pravilo, već temeljni element vladavine prava i demokratskog pravnog poretka. U perspektivi budućeg razvoja, može se očekivati da će međunarodni standardi dokazivanja imati sve veći značaj u oblikovanju krivičnog postupka. Dalji razvoj sudske prakse, zajedno sa unapređenjem međunarodne pravne saradnje, doprinijet će jačanju zajedničkih principa koji osiguravaju da krivični postupci ostanu istovremeno efikasni i pravični. Upravo u toj ravnoteži između procesne efikasnosti i zaštite temeljnih prava pojedinca nalazi se ključ dugoročnog razvoja savremenog dokaznog prava.

LITERATURA

1. Ambos, K. (2013). *Treatise on international criminal law*. Oxford University Press.
2. Damaška, M. (1997). *Evidence law adrift*. Yale University Press.
3. Fisher, G. (2013). *Evidence*. Foundation Press.
4. Gerards, J. (2019). *General principles of the European Convention on Human Rights*. Cambridge University Press.
5. Jackson, J., & Summers, S. (2012). *The internationalisation of criminal evidence: Beyond the common law and civil law traditions*. Cambridge University Press.
6. Kerr, O. S. (2015). Digital evidence and the new criminal procedure. *Georgetown Law Journal*, 105(2), 279–345.
7. LaFave, W. R. (2017). *Criminal procedure*. West Academic Publishing.
8. Roxin, C. (2014). *Strafverfahrensrecht*. C.H. Beck.
9. Ryngaert, C. (2015). *Jurisdiction in international law*. Oxford University Press.
10. Schabas, W. (2015). *The European Convention on Human Rights: A commentary*. Oxford University Press.
11. Stojanović, Z. (2020). *Krivično procesno pravo*. Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
12. Weigend, T. (2012). *German criminal procedure*. Oxford University Press.

Sudska praksa

1. Al-Khawaja and Tahery v. United Kingdom, Apps. Nos. 26766/05 & 22228/06 (ECtHR, 15 December 2011). <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-103051>.
2. Barberà, Messegue and Jabardo v. Spain, App. No. 10590/83 (ECtHR, 6 December 1988). <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57429>.
3. Dombo Beheer B.V. v. Netherlands, App. No. 14448/88 (ECtHR, 27 October 1993). <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57894>.
4. García Ruiz v. Spain, App. No. 30544/96 (ECtHR, 21 January 1999). <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58926>.
5. Ireland v. United Kingdom, App. No. 5310/71 (ECtHR, 18 January 1978). <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57506>.
6. Mapp v. Ohio, 367 U.S. 643 (1961).
7. Prosecutor v. Delalić et al., IT-96-21-T (ICTY, 16 November 1998). <https://www.icty.org/en/case/mucic>.
8. Schenk v. Switzerland, App. No. 10862/84 (ECtHR, 12 July 1988). <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57522>.

SUMMARY

The taking and evaluation of evidence constitutes one of the central pillars of criminal proceedings, as the legality, legitimacy, and overall fairness of judicial decisions are inherently dependent upon the manner in which relevant facts are established and assessed. The process of proof is not merely a technical procedural phase, but a fundamental guarantee of justice, directly linked to the protection of human rights and the rule of law. In contemporary criminal justice systems, there is a growing reliance on internationally recognized standards, which increasingly shape domestic procedural frameworks. These standards largely derive from the jurisprudence of international judicial bodies and human rights institutions, whose interpretative authority has significantly contributed to the

harmonization of procedural safeguards across different legal systems. In this context, the jurisprudence of the European Court of Human Rights plays a particularly prominent role. Through its dynamic interpretation of Article 6 of the European Convention on Human Rights, which guarantees the right to a fair trial, the Court has developed a coherent body of principles governing the admissibility, evaluation, and sufficiency of evidence in criminal proceedings. These principles encompass, *inter alia*, the requirements of equality of arms, adversarial proceedings, legal certainty, and the overall fairness of the trial as a whole. The Court does not prescribe rigid rules of evidence; rather, it assesses whether the proceedings, taken in their entirety, meet the standards of fairness, thereby allowing a degree of flexibility while simultaneously setting clear limits, particularly in cases involving procedural violations or the use of unlawfully obtained evidence. The aim of this paper is to provide a comprehensive analysis of international standards of proof in criminal proceedings, with particular emphasis on the jurisprudence of the European Court of Human Rights and its normative and practical influence on national legal systems. The research is grounded in a combination of normative and comparative methodological approaches, involving a detailed examination of relevant case law, international legal instruments, and scholarly literature. By comparing different legal traditions and their reception of international standards, the paper seeks to identify both convergences and divergences in the application of evidentiary rules. In conclusion, while significant progress has been achieved in the development and implementation of international standards of proof, their effective realization in practice requires continuous judicial dialogue, legislative refinement, and a sustained commitment to the principles of fairness, legality, and respect for human rights.